

ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Мета статті – виявити історичні чинники формування національного культурного простору. **Методологія** статті ґрунтується на міждисциплінарному підході, що передбачає застосування таких наукових методів, як аналіз для розкриття основних елементів формування національного культурного простору. **Наукова новизна** полягає у дослідженні процесу розвитку культурної політики, в такі періоди: вплив християнства на становлення та розвиток середньовічної української культури, розвиток культурної політики в період козацько-гетьманської держави, формування національного культурного простору в роки українських визвольних змагань та формування державної культурної політики в Україні в умовах незалежності. **Висновки.** Найважливішого значення набуває проблема законодавчого визначення державного статусу української мови та поширення її функціонування у всіх сферах суспільного життя. Позитивно на процесах націотворення мають відбитися й активне утвердження історичної державної символіки, відновлення єдності національної церкви, розповсюдження української «високої» культури, збереження та розвиток усіх форм народної культури.

Ключові слова: вплив християнства, становлення середньовічної української культури, розвиток культурної політики в період козацько-гетьманської держави, формування національного культурного простору в роки українських визвольних змагань, державна культурна політики в Україні в умовах незалежності.

Недзельський Роман Стефанович, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Исторические факторы формирования национального культурного пространства

Цель - выявить исторические факторы формирования национального культурного пространства. **Методология** статьи основывается на междисциплинарном подходе, который предусматривает применение таких научных методов, как анализ для раскрытия основных элементов формирования национального культурного пространства. **Научная новизна** заключается в исследовании процесса развития культурной политики, в такие периоды: (влияние христианства на становление и развитие средневековой украинской культуры, развитие культурной политики в период казацко-гетманского государства, формирование национального культурного пространства в годы украинских освободительных соревнований и формирования государственной культурной политики в Украине в условиях независимости). **Выводы.** Важнейшее значение приобретает проблема законодательного определения государственного статуса украинского языка и распространения ее функционирования во всех сферах общественной жизни.

Ключевые слова: влияние христианства, становления средневековой украинской культуры, развитие культурной политики в период казацко-гетманского государства, формирование национального культурного пространства в годы украинских освободительных соревнований, государственная культурная политики в Украине в условиях независимости.

Nedzelsky Roman, Applicant of the National Academy of Managerial Staff of Cultural and Arts

Historical factors of forming of national cultural space

Aim of the article is to reduce the historical factors of the forming of national cultural space. **The methodology** of the article is based on the interdisciplinary approach that envisages the application of such scientific methods, as an analyst for the opening of basic elements of forming of national cultural space. **A scientific novelty** consists in research of process of development of cultural politics, in such periods: (influence of Christianity is on becoming and development of the medieval Ukrainian culture, development of cultural politics in the period of the Cossack-hetman state, forming of national cultural space in the years of the Ukrainian liberation competitions and forming of public cultural policy in Ukraine in the conditions of independence). **Conclusions.** A major value is acquired by the problem of legislative determination of state status of Ukrainian and distribution of her functioning in all spheres of life.

Keywords: influence of Christianity, becoming of the medieval Ukrainian culture, development of cultural politics in the period of the Cossack-hetman state, forming of national cultural space in the years of the Ukrainian liberation competitions, state cultural politicians in Ukraine in the conditions of independence.

Актуальність теми дослідження. Із здобуттям Україною державної незалежності головною метою в культурно-гуманітарній сфері мала стати така культурна політика, яка б цілком відповідала ідеям національно-культурного відродження. Нагальним завданням нині є формування нової культурної мо-

делі з урахуванням як економічних можливостей нашої держави, так і специфіки її багатоетнічного соціального складу.

Розробка теоретичних, методологічних і організаційних аспектів культурної політики така ж значуща, як і визначення провідних імперативів державної політики в царинах економічного, екологічного, соціального, національного, міжнародного розвитку. Крім того, культурна політика є однією з найбільш ефективних форм національно-державної ідеології, яка здійснюється шляхом цілеспрямованої регуляції процесів культурного життя в суспільстві та вихованні громадян засобами культури.

Мета статті – виявити історичні чинники формування національного культурного простору.

Виклад основного матеріалу. *Вплив християнства на становлення та розвиток середньовічної української культури.* Хрещення Русі поступово зробило Київську Русь складовою європейського християнського простору. Розширювалися і змінювалися політичні, економічні та культурні різноманітні зв'язки Русі з Болгарією, Польщею, Угорщиною, Чехією, Німеччиною, Францією, Римом, скандинавськими державами тощо.

Незважаючи на політичні протиріччя, християнство передусім зблизило Русь з Візантією – найрозвиненішою на той час феодальною державою з передовою культурою. У зв'язку з цим доречно зробити акцент на величезному впливі Візантії на культурний розвиток Київської Русі. Разом із християнством на східнослов'янських землях були запроваджені церковний візантійський календар, культ «чудотворних» ікон і святих.

Вже в часи князювання Ярослава Мудрого (1019-1054 рр.) митрополит Іларіон трактував божественну благодать як суспільну норму, закон. Християнські канони лягли в основу «Руської правди» – зведення норм давньоруського права.

Християнство, підтримане державною владою, стало головним соціальним інститутом, яке по суті володіло монополією на культурне творення в Давньоруській державі.

Як влучно відзначає П.П. Толочко, відомий український дослідник України-Русі, «Руська православна церква не обмежувалась конфесійною діяльністю, але становила відчутний вплив на всі сфери державного життя й була, по суті, частиною самої держави. Велика політична і правова традиція, принесена на Русь із Візантії, дозволила їй швидко стати в ряд провідних суспільно-політичних структур і взяти на себе деякі державні функції. Церква сприяла встановленню на Русі нового способу виробництва, допомогла виробити норми феодального права» [5, 278].

Прийняття християнства вплинуло на все духовне життя суспільства, привело до значного його збагачення. Християнство внесло позитивні зміни у світогляд людей. Якщо в основі політеїстичних релігійних вірувань стародавніх слов'ян лежав страх перед стихійними силами природи, ворожими і пануючими, то християнство плекало надію на порятунок, почуття захоплення навколишнім світом. У суспільстві розповсюджуються ідеали любові до ближнього, упокорювання і всепрощення, які орієнтували людину на послух. Християнство сприяло поширенню писемності, створенню пам'яток літератури, почався інтенсивний розвиток освіти, літератури, мистецтва. Під впливом християнства розвивалися живопис, кам'яна архітектура, музичне мистецтво.

Розвиток культурної політики в період козацько-гетьманської держави (середина XVII - кінець XVIII ст.). Основи вітчизняної культурної політики зазначеного періоду були закладені в кінці XVI – початку XVII ст., коли національно-культурне піднесення в Україні водночас збіглось з поширенням реформаційної ідеології та ренесансно-гуманістичного світогляду. М. Грушевський назвав цей період «першим українським відродженням» [2, 65].

Саме в барокову добу вперше в українській історії та літературі вживаються поняття «Україна» й «український народ» як територіально і національно усталені категорії. Як писав Д. Антонович, «гуманістичний рух другої половини XVI ст. урятував українську національність. Ренесанс українського життя, побуту й мистецтва, гуманізм як інтелектуальна, зв'язана з ренесансом течія відіграли вирішальну роль в переходовій добі» [6, 112].

В Україні стиль бароко порівняно із Західною Європою поширився із значним запізненням. У часовому просторі він охоплює другу половину XVII – XVIII ст. Мали місце й особливості. Саме гуманістична теза з орієнтацією на пересічну людину знайшла благодатний ґрунт в українській землі. Елітарні мотиви в українському бароко були притаманні лише літературному процесу, всі ж інші види барокового мистецтва – досить демократичні сюжетно, з використанням традицій народної творчості. Українське бароко утверджувало образи, які характеризували колективні, суспільні, національні риси народу в цілому.

Саме культура бароко зумовила спрямування найхарактерніших рис духовно-змістовної визначеності українського етносу в його православному вимірі. Найяскравіше це проявилось у процесі формування професійної філософії як специфічної сфери теоретичного мислення нації. Тут слід

відзначити роль Києво-Могилянської академії в історії становлення національної філософської думки, у стінах якої формуються перші українські філософи-професіонали.

Чи не найвизначнішим серед них був Григорій Савич Сковорода (1722-1794 рр.), який показав себе співцем свободи, критиком вад сучасного йому суспільства. Загалом барокова природа вітчизняної філософії того часу дає змогу пояснити притаманне їй, подекуди внутрішньо суперечливе, поєднання ідей, що в різні часи розроблялося європейською філософською думкою. У колі проблематики, що розробляється в цей період, акцент переноситься на проблему «Людина – Всесвіт» [3, 267-270].

Українське бароко стало концентрованим матеріальним виявом «психологічного стану» народу, того гармонійного світогляду, на який здатний етнос у часи високого духовного злету, а той злет – невід'ємний від усвідомлення особистої і національної свободи. А вже середина XVII ст. увійшла в історію нашого народу як період Української національно-визвольної революції 1648-1676 рр. Остання типологічно належала до одного ряду з європейськими революціями XVI ст. – XVII ст., які теж розв'язували питання національної незалежності та встановлення буржуазних відносин, виборювання особистої свободи і вільної власності на землю тощо. Особливістю національно-державницької ідеї в той час стали дійсно демократичні підвалини архітектури державницького будівництва. Українська козацька держава – «Держава Війська Запорозького» – суттєво відрізнялася від абсолютистських монархій Західної Європи.

Формування національного культурного простору в 1917-1921 рр. Українська національно-демократична революція стала наслідком логічного розвитку подій в контексті європейської та світової історії. Революційні змагання охоплюють період з лютого 1917 до 18 березня 1921 р. (до підписання Ризького мирного договору).

Революційні події 1917-1921 рр. стали зламними в історії української культури. Падіння російського царату, розпад Австро-Угорської імперії, боротьба за національну державність і визначення її соціального змісту дуже суттєво, але знов-таки суперечливо вплинули на культурний розвиток народу. З одного боку, цього часу зроблено значні кроки до становлення державних форм організації культурної сфери, української вищої освіти, розвитку народного шкільництва, піднесення національно-культурного життя.

З іншого, розрив поступальності розвитку, фатальні події братовбивчої війни призвели до того, що в часах, коли гасла розвитку української культури набули надзвичайного поширення, нових, непересічних, здатних пережити випробування часом, витворів мистецтва з'явилося небагато, а велика кількість справді визначних пам'яток історії та культури була втрачена у вирі революцій та громадянської війни, знищена або вивезена за кордон.

Українізація вищої школи, зокрема, передбачала створення кафедр українознавства (української мови та літератури, історії, економіки, права) та викладання українською мовою. Та якщо в Харківському університеті діяли кафедри української історії та української філософії, ректорати Київського та Одеського університетів ставили всілякі перешкоди на шляху українізації керованих ними закладів.

Завдяки зусиллям професора П. Тутковського, доцентів І. Сушицького, О. Грушевського, І. Огієнка (Київський університет), ректора Харківського університету професора Д. Багалія та професора М. Сумцова українознавчі дисципліни впроваджувалися в навчальний процес [1, 89-93].

Було вжито заходів для заснування українських музеїв. Проте у цій царині низку проектів так і не вдалося втілити в життя: це стосується, зокрема, ідеї створення природничого й сільськогосподарського музею та національного музею-архіву [4, 94-95].

Отже, за умов, в яких діяли Директорія та уряд УНР, важко говорити про налагодження повноцінної та результативної роботи в галузі освіти й культури. Проте простежувався інтенсивний процес їх українізації. У цьому контексті важливо зазначити, що прихильність окремих діячів УНР до насильницької українізації, неприхована відразу до культурної спадщини минулого не збільшувала кількість прихильників нової влади. Деякі з особливо ревних «революціонерів» пропонували ліквідувати «буржуазні» гетьманські заклади, зокрема й такі, як Академія наук.

Формування державної культурної політики в Україні в умовах незалежності. Серед чинників, що негативно відбилися на становищі в культурній сфері, на малоефективній і часто інертній державній культурній політиці, слід назвати також значний потік мас-культурного імпорту з Росії та Заходу.

Сьогодні повним ходом здійснюється комерціалізація духовних відносин. Діти, наслідуючи псевдогуманні теорії, втрачають інтелігентність, національну ментальність, все більше обмінюють високі духовно-моральні цінності на зручності і пишуться цим. Сучасні широкомасштабні політичні й економічні реформи спрямовані на забезпечення системної трансформації сфери культури для збереження духовних здобутків українського народу і його традицій з одночасною модернізацією культурного життя суспільства. А вже нові засади державної політики у сфері культури, створені за роки незалежності, які відповідають загальноновизнаним у світі демократичним принципам. З'явилися реаль-

ні можливості для вільного розвитку вітчизняної культури, свободи творчості митців, досягнення і збереження цілісності української національної культури, її інтеграції в європейський і світовий культурний простір. Разом з цим, в умовах становлення ринкових відносин не вдалося визначити адекватні соціокультурним процесам підходи до здійснення державної культурної політики, визначити оптимальні шляхи та механізми її реалізації. І це призвело до істотного погіршення функціонування зазначеної сфери.

Висновки. Існуючий розрив між цілями державної політики та реальним станом культурного розвитку суспільства свідчить про важливість правильної розстановки акцентів під формування сучасної культурної політики держави.

По-перше, розвал тоталітарної держави, планової економіки, у межах яких десятиліттями розвивалася національна культура, виявили неготовність останньої функціонувати без щоденної адміністративної та фінансової державної опіки, до ринкової боротьби за читача, слухача, глядача. Тут важливо передбачити, з одного боку, формування інфраструктури, в тому числі управлінської, пристосованої до умов вільного ринку. З іншого – не допустити розвалу існуючої мережі державних і комунальних закладів культури і мистецтва, збереженої загальними зусиллями держави, місцевого самоврядування та культурно-мистецької громадськості (театрів, музеїв, бібліотек і будинків культури, культурно-мистецьких навчальних закладів).

По-друге, державна культурна політика повинна максимально враховувати загальносвітові тенденції відкритості та глобалізації. Адже сучасна національна культура є малоприспосованою до конкуренції із ринковою західною культурою, а також з російською культурою, яка стрімко комерціалізувалася. Сьогодні важливо якнайшвидше розробити й активніше реалізовувати заходи по цивілізованому протекціонізму щодо вітчизняного виробника культурного продукту, захисту українського культурного простору.

По-третє, необхідно вказати на фундаментальну проблему, яка зберігає актуальність упродовж всіх років державної незалежності, кризи ідентичності. Завдання полягає в тому, щоб державна культурна політика була спроможна інтегрувати широке коло ментальних феноменів: етичні норми, світоглядні установки, політичні цілі, релігійну апологетику, які стали б засадами для ідентичності української нації в сучасному глобалізованому світі.

По-четверте, культурна політика держави має бути спрямована на формування нової парадигми гуманітарного розвитку, яка полягає у відмові від ідеології споживання та ствердженні нових цінностей гармонії індивідуального та державного. Без кардинальних змін у царині цінностей українське суспільство не має шансів на успішну модернізацію.

По-п'яте, складовою державної культурної політики повинно стати забезпечення взаємозв'язку інноваційної та національної культури. Інновації часто суперечать традиціям, позаяк вони спрямовані на руйнування усталених моделей суспільних відносин та способу життя. Водночас традиції можуть виконувати функції захисту від непродуманих та волонтаристських новацій, реалізація яких призводить до руйнівних наслідків.

По-шосте, культурна політика держави має враховувати весь спектр інтересів доволі неоднорідного суспільства громадян України. Адже україномовна національна культура, що здебільше обслуговує запити соціально-культурної групи «свідомих українців», сьогодні не здатна успішно реагувати на смаки та культурні потреби всього суспільства України.

У такому контексті, на наш погляд, найважливішого значення набуває проблема законодавчого визначення державного статусу української мови та поширення її функціонування у всіх сферах суспільного життя. Позитивно на процесах націєтворення мають відбитися й активне утвердження історичної державної символіки, відновлення єдності національної церкви, розповсюдження української «високої» культури, збереження та розвиток усіх форм народної культури.

Література

1. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада : навч. посіб. Київ : Заповіт, 1997. 344 с.
2. Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні // М. С. Грушевський. Духовна Україна: [зб. творів]. К.: Либідь, 1994. 560 с.
3. Жулинський М. Г. Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки. Київ : Наукова думка. 2010. 560 с.
4. Рубльов О. С. Українські визвольні змагання: 1917-1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. Україна крізь віки : [у 15-ти т.]. Т. 10. Київ : Альтернативи, 1999. 320 с.
5. Толочко О. П. Київська Русь / О. П. Толочко, П. П. Толочко. Україна крізь віки : [у 15 т.]. Т. 4. Київ : Альтернативи, 1998. 352 с.
6. Українська культура: [лекції за ред. Д. Антоновича] / упор. С. В. Ульяновська; вст. слово І. М. Дзю-

би; перед, слово М. Антоновича; додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. Київ: Либідь, 1993. 592 с.

References

1. Verstyuk, V. F. (1997). The Ukrainian Central Rada: K.: Nauk, dumka [in Ukrainian].
2. Grushevskiy, M. S. (1994). From the history of religious thought in Ukraine. K.: Ly`bid [in Ukrainian].
3. Zhulyns`kyj, M. G. (2010). Nation. Culture. Literature: national-cultural myths and ideological and aesthetic quest. K. : Nauk, dumka [in Ukrainian].
4. Rubl`ov, O. S. (1999). Ukrainian Liberation Contest: 1917-1921. Ukrayina kriz viky. K. : Al`ternaty`vy [in Ukrainian].
5. Tolochko, O. P. (1998). Kievan Rus. K. : Al`ternaty`vy [in Ukrainian].
6. Ukrainian culture. (1993). K.: Lybid [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.03.2019 р.

УДК 316.733(477)

Струтинський Богдан Дмитрович
здобувач Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

МЕНТАЛЬНО-ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета дослідження – проаналізувати роль ментальних цінностей як національно-культурних ідентифікаторів в динаміці глобалізаційних процесів сучасності. **Методологія** роботи включає застосування культурологічного, аксіологічного методів для з'ясування сутності ментальних цінностей в контексті глобалізаційної проблематики; аналітичний – для дослідження перебігу глобалізаційних процесів з огляду на різноспрямовані вектори заломлення відповідно до етнонаціонального середовища. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше виокремлено категорію ментально-ідентифікаційних цінностей як маркера національно-культурної ідентичності в умовах глобалізації, що визначають ядро ідентифікаційної етнокультурної моделі. **Висновки.** В результаті проведеного дослідження виявлено, що ментально-духовні цінності народів не повинні конкурувати з новітніми цінностями, що визначаються технологізованими і універсалізованими зразками культури, а культурні зразки, опосередковані глобалізаційним культурним контекстом, не повинні «розмивати» етнонаціональні цінності та сформовані на їхній основі культурні ідентичності. Гомогенізована культура на сьогодні є рівноправним учасником діалогу культур. На вирішення проблем з формування основ культурного діалогу та толерантності повинна бути спрямована робота держави на засадах виховання дружнього ставлення до інших культур, розвитку різних форм міжкультурного обміну, але за обов'язкової умови наголошення на збереженні етнонаціональної ідентичності та культурної специфічності в умовах глобалізаційної трансформації. При цьому також варто враховувати, що для багатьох представників етнонаціональної більшості визнання прав соціокультурних меншин теж стає проблемою ціннісного вибору.

Ключові слова: культура, глобалізація, міжкультурний діалог, гомогенізована культура, етнокультурні цінності, ментальні цінності, національно-культурна ідентичність.

Струтинский Богдан Дмитриевич, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Ментально-идентификационные ценности в условиях глобализационных трансформаций

Цель исследования - проанализировать роль ментальных ценностей как национально-культурных идентификаторов в динамике глобализационных процессов современности. **Методология** работы включает применение культурологического, аксиологического методов для выяснения сущности ментальных ценностей в контексте глобализационной проблематики; аналитический - для исследования течения глобализационных процессов, учитывая разнонаправленные векторы преломления в соответствии с этнонациональной средой. **Научная новизна** заключается в том, что впервые выделена категория ментально-идентификационных ценностей как маркер национально-культурно-идентичности в условиях глобализации, определяющие ядро идентификационной этнокультурной модели. **Выводы.** В результате проведенного исследования выявлено, что ментально-духовные ценности народов не должны конкурировать с новейшими ценностями, которые определяются технологизированными и универсализованными образцами культуры, а культурные образцы, опосредкованные глобализационным культурным контекстом, не должны «размывать» этнонациональные ценности и сформированные на их основе культурные идентичности. Гомогенизированная культура сегодня является равноправным участником диалога культур. На решение проблем по формированию основ культурного диалога и толерантности должна быть направлена работа государства на основе воспитания дружественного отношения к другим культурам, развития различных форм межкультурного обмена, но при обязательном условии сохране-